

GRAUWE KLAUWIER OP DE LEUSDERHEIDE

Bert van 't Holt

Volgens de Avifauna van Midden-Nederland (Alleyn e.a., 1971) was de grauwe klauwier in de provincie Utrecht tot omstreeks 1950 een schaarse broedvogel. Daarna nam het aantal broedparen voortdurend af en na 1967 zijn geen broedgevallen meer vastgesteld. Eind jaren zestig was de status vermoedelijk: onregelmatige of voormalige broedvogel. Deze avifauna vermeldt plekken waar de grauwe klauwier vroeger broedde. Opvallend is dat daarbij de Leusderheide ontbreekt. Enig zoeken leverde wel wat waarnemingen op. Op 22 mei 1965 zagen Dubbeldam & Alleyn een zingende vogel op de Leusderheide (Hollegat). En in een verslag van de NJN uit 1974 over excursies op de Leusderheide staat: "Er zijn enkele waarnemingen van deze soort bekend, echter niet van de laatste 2 jaar." Zelf kom ik sinds 1975 regelmatig in het gebied en zag tot 2005 geen enkele grauwe klauwier. Rolf Griffioen, die ook veel op de hei kwam, ontdekte op 24 mei 1992 een vrouwtje dat aan het jagen was op rozenkevertjes. Hij zag haar ook een rups pakken en verzamelde een braakbal, die vol zat met resten van rozenkevertjes.

Spannend telefoontje

Op 7 juni 2005 werd ik gebeld door Niels Gilissen, faunistisch medewerker van Defensie. Hij had kort daarvoor tijdens inventarisatiewerk een mannetje grauwe klauwier op de Leusderheide gezien en horen zingen. Op praktisch dezelfde plek was tegelijkertijd een roepende draaihals aanwezig. De volgende dag bezocht ik de plek en zag de klauwier. De draaihals was helaas niet te vinden. Zaterdag 11 juni zag Ype Hoekstra het mannetje grauwe klauwier, zingend boven in een berk. De draaihals liet zich ook zien en horen. Voorjaar 2006 vond ik op dezelfde plek weer een mannetje grauwe klauwier op 21 en 28 mei. Ype nam de vogel hier waar op 3 juni. Hij hoorde toen eveneens een tweede exemplaar roepen, dat zich niet liet zien. Als klap op de vuurpijl zag Ype die dag op een ander deel van de hei een derde grauwe klauwier, een vrouwtje dat op insecten aan het jagen was.

Ongepaard mannetje

De waarnemingen van 2005 en 2006 wijzen op een territorium van de grauwe klauwier in de broedtijd op de Leusderheide. Succesvol broeden konden we toen niet bewijzen. Op 19 mei 2007 trof Ype een zingend mannetje aan op de bekende plek. De dag daarop bezocht ik het terrein, samen met Rolf Griffioen. We zagen de zingende vogel in toppen van hoge berken. De klauwier verplaatste zich frequent en soms over een afstand van een paar honderd meter. Zaterdag 26 mei, eind van de middag, bevond zich weer een volop zingend exemplaar op dezelfde plek. Volgens de literatuur wijst dit gedrag op een ongepaarde vogel.

Rood ringetje

Op 28 mei ontdekte ik een mannetje grauwe klauwier, ongeveer 300 meter van de plek waar we tot dan toe meestal de zingende vogel zagen. Deze klauwier gedroeg zich duidelijk anders. Hij zat laag in de struiken, zong niet en verplaatste

zich frequent. Ik liep door naar de bekende plek. Ook daar zat een mannetje grauwe klauwier, zingend in de top van een berk. Was de vogel met me meegevlogen? Ik liep terug naar de eerste plek. En daar was weer een stil mannetje actief, laag in de struiken. Was hij nou weer met me meegevlogen? De mogelijkheid van een tweede klauwier drong niet tot me door. Daarna heb ik het stille mannetje langdurig geobserveerd door de telescoop. Hij was duidelijk voedsel aan het zoeken en af en toe was een glimp te zien van iets roods om z'n linkerpoot. Tenslotte kwam de poot helder in beeld: een rood ringetje erom met een metalen ring er pal boven.

Grauwe klauwier (adulte man) - Jankees Schwiebbe (www.birdphoto.nl)

Twee territoria

Zaterdag 2 juni bezocht Ype het terrein, ook gewapend met een telescoop. Hij vond de zingende vogel, kreeg hem goed in beeld en maakte zelfs een foto. Geen rood ringetje te zien! Hij stuurde een mailtje: "Is er mogelijk een tweede vogel in het spel?" Op zondagavond 3 juni observeerde ik het stille mannetje met het rode ringetje, dat zeer actief naar voedsel zocht. Na enige tijd vloog hij omhoog in een boompje. Even later streek een vrouwtje grauwe klauwier in hetzelfde boompje neer en peuzelde een groot, slank, gevleugeld insect (libel?) op, dat ze waarschijnlijk van het mannetje kreeg. Ze vloog omlaag en verdween in de vegetatie. We gaan het volgende weekend met z'n drieën de hei op om duidelijkheid te krijgen over het aantal klauwieren. Ad van den Herik en ik observeren het stille mannetje, dat regelmatig met kleine prooien in de snavel in dezelfde struik verdwijnt. Tegelijkertijd vindt Ype verderop het tweede mannetje dat zingend hoog in de berken zit. Kortom, het is volkomen duidelijk dat er twee territoria zijn. De afstand

tussen het nest en de plek waar het ongepaarde mannetje meestal zingt, bedraagt ongeveer 325 meter.

Succesvol broedgeval

Op 16 juni bekijk ik de struik van dichtbij. Ik zie het nest, het vrouwtje zit erop en kijkt mij onverstoorbaar aan, ik loop snel weg. 's Avonds komt Stef Waasdorp van de Stichting Bargerveen om de jongen te ringen. Hij tilt behendig 5 jongen uit het nest en doet ze voorzichtig in een linnen zakje. Daarna worden ze vlot gemeten, gewogen, voorzien van kleurringen en metalen ringen en teruggezet in het nest. Volgens Stef, die veel ervaring heeft met grauwe klauwieren, zijn ze 10 dagen oud. De volgende dag ga ik kijken of de vogels het goed maken. Het vrouwtje zit in de top van een boompje vlakbij het nest, het mannetje is dichtbij actief en verdwijnt een paar keer met voedsel in de snavel in de struik met het nest. Een eind verderop is het tweede mannetje aan het foerageren.

Donderdag 21 juni ziet Ype het vrouwtje vlakbij het nest zitten en hoort de jongen roepen uit het nest. Het tweede mannetje zit weer te zingen. Twee dagen later constateert Ype dat de jongen het nest hebben verlaten, ze bewegen zich vrij door de struik en worden voornamelijk door het vrouwtje gevoerd. Het mannetje geeft zijn prooien (mestkevers en hommels) meestal aan het vrouwtje en voert soms zelf.

Na het uitvliegen

Weer een dag later (24 juni) bezoek ik, samen met Stef Waasdorp, het gezin grauwe klauwier. Hij wil de ring van het mannetje aflezen. We vinden de klauwieren vlakbij de nestplaats. Het vrouwtje alarmeert, we zien een jong onbeholpen rondvliegen en nog een of twee andere jongen en het mannetje. De vogels zitten voornamelijk in boomkruinen en zijn daardoor slecht zichtbaar. Toch slaagt Stef erin om de ring van het mannetje af te lezen.

Op 30 juni zien we het ongepaarde mannetje een mestkever opeten. Het broedpaar met jongen is een paar honderd meter naar het noorden opgeschoven. Er zijn minstens 3 jongen aanwezig en ze worden gevoerd met mestkevers en hommels. Op 7 en 8 juli is het gezin hier nog steeds actief. De jongen zijn nu erg beweeglijk, van 3 ex. lezen we de kleurring af. Een bedelend jong krijgt een zandhagedisje van het mannetje. Het vrouwtje maakt vanaf een paaltje boemerangvluchten omhoog, achtervolgt overvliegende insecten en pakt ze in de vlucht. Het mannetje zit op uitkijkposten en speurt de grond af naar prooi. Op 14 en 15 juli bevinden de vogels zich weer op dezelfde plek. De jongen worden weinig gevoerd (één ex. krijgt een hommel van het mannetje) en jagen zelf regelmatig. We lezen de kleurringen van 3 jongen af. Na 15 juli vinden we "onze" klauwieren, ondanks intensief speuren, niet meer terug.

Enkele conclusies

Voorzover ons bekend, is dit broedgeval het eerste succesvolle in de provincie Utrecht sinds lange tijd. Op 16 juni waren de jongen, volgens Stef Waasdorp, 10 dagen oud. Als we terugrekenen dan is het broedpaar omstreeks 12 mei met de nestbouw begonnen. Het ongepaarde mannetje heeft minimaal in de periode 19

mei t/m 21 juni gezongen. Het gepaarde mannetje was toen al uitgezongen (volgens de literatuur stoppen ze met zingen zodra ze gepaard zijn).

Van de 5 geringde jongen is er eentje 2 weken na het uitvliegen voor het laatst afgelezen, 3 andere zijn tot 3 weken na het uitvliegen voor het laatst afgelezen en de vijfde is geen enkele maal afgelezen. Dat betekent dat 4 tot 5 jongen het gered hebben. En dat wijst weer op gunstige omstandigheden voor de grauwe klauwier op de Leusderheide. Temeer omdat de maanden mei, juni en juli relatief koel en nat waren. Blijkbaar was er toch genoeg voedsel voor een succesvol broedgeval.

Het roodgeringde mannetje van het broedpaar is op 20 juli 2005 als nestjong geringd op de Doornspijksche Heide bij Nunspeet, hemelsbreed op ongeveer 45 km afstand van de Leusderheide. Kolonisatie van de Utrechtse Heuvelrug kan dus vanaf de Veluwe plaatsvinden.

Is de grauwe klauwier een heidevogel?

De Avifauna van Midden-Nederland maakt geen melding van broeden van grauwe klauwieren op heidevelden in de provincie Utrecht in de eerste helft van de vorige eeuw. De Atlas van de Nederlandse Broedvogels (1979) noemt als broedplaats o.a. randen van veelal vochtige heidevelden. De laatste tijd broedt de grauwe klauwier wel op heidevelden, vooral in Drenthe en op de Veluwe (Atlas van de Nederlandse Broedvogels, 2002). Waarom broedt de vogel wel op het ene heideveld en niet op het andere? En waarom broeden er tegenwoordig meer grauwe klauwieren op heidevelden dan vroeger?

Het broedbiotoop

Een broedbiotoop moet aan twee belangrijke eisen voldoen: voldoende voedsel en wat bomen en struiken. Grauwe klauwieren gebruiken bomen en struiken als uitkijkpost bij het foerageren, zangpost en om een nest in te bouwen. In gebieden zonder bomen en struiken wordt dus niet gebroed. Mogelijk waren de heidevelden vroeger te kaal voor de grauwe klauwier. En wanneer levert een heideveld voldoende voedsel? In het natte heidegebied van het Bargerveen (Drenthe), waar jaarlijks tientallen grauwe klauwieren broeden, is de kleine hagedis de belangrijkste gewervelde prooisoot (in gewicht tot 50% van het dieet van nestjongen). Op de Leusderheide is de zandhagedis talrijk, maar tijdens onze observaties hebben we maar één keer gezien dat een hagedisje werd gevoerd aan een jong. Wel zagen we vaak dat hommels en mestkevers werden aangevoerd. Dat sluit aan bij de literatuur, waarin grote insecten als belangrijkste voedselbron worden genoemd. Het broedbiotoop op de Leusderheide is een zeer gevarieerd licht bebost heideveld. Van hoog naar laag vallen de volgende kenmerken op: enkele tientallen tot 10 meter hoge ruwe berken, 2 forse vliegdennen, tientallen kleine zomereiken (tot 6 meter hoog), tientallen tot 2 meter hoge dennetjes, tientallen braamstruiken, wat meidoortjes en een sleedoorstruweel, oude en jonge struikheide, schraalgrasland met blad- en korstmossen, grassen, pilzegge en o.a. sint-janskruid en jacobskruiskruid, kaal zand in de vorm van tankbanen. Graaf- en graassporen, veel keutels en wat holen wijzen op de aanwezigheid van konijnen. Ook reeën worden hier regelmatig waargenomen. Alles bij elkaar lijkt het terrein aantrekkelijk

voor grote insecten (bijvoorbeeld keutels voor mestkevers en bloeiende bramen voor hommels).

Literatuur

- Alleyn W.F., L.M.J. van den Bergh, Sj. Braaksma, Mr. Th.J.F.A. ter Haar, D.A. Jonkers, H.N. Leys, Drs. J. van der Straaten. Avifauna van Midden-Nederland, 1971.
- Bijlsma R.G., F. Hustings en C.J. Camphuysen. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2), GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht, 2001.
- Cramp. Handbook of Birds of Europe, Middle East and North Africa.
- van Dijk A.J., A. Boele, L. van den Bremer, F. Hustings, W. van Manen, A. van Kleunen, K. Koffijberg, W. Teunissen, C. van Turnhout, B. Voslamber, F. Willems, D. Zoetebier & C.L. Plate. Broedvogels in Nederland 2005. SOVON-monitoringrapport 2007/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen, 2007..
- Lefranc N. Les Pies-Grieches d'Europe, d'Afrique et du Moyen-Orient. WWF et Delachaux et Niestlé, 1993..
- SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey – Nederland, Leiden.
- Teixeira, R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels, 2002.